

PALLAY KATALIN

főiskolai docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia,
Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék
<https://orcid.org/0000-0003-3833-8368>
pallay.katalin@kmf.org.ua

MOLNÁR FERENC

főiskolai docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék
<https://orcid.org/0000-0001-9488-9207>
molnar.ferenc@kmf.org.ua

ADALÉKOK AZ ÖNÁLLÓ KÁRPÁTALJAI MAGYAR TANNYELVŰ FELSŐOKTATÁS TÖRTÉNETÉHEZ

Jelen tanulmány az önálló kárpátaljai magyar tannyelvű felsőoktatás kialakulásához vezető utat kívánja bemutatni. Kárpátalja mint régió és közigazgatási egység az első világháborút követően jött létre a Csehszlovák Köztársaság területén belül. A régió a II. világháborút követően került Szovjet-Ukrajnához. Kárpátalja első felsőoktatási intézménye az Ungvári Állami Egyetem volt, amelyet a szovjet hatalom 1945-ben hozott létre. 1963-ban az egyetem bázisán magyar szakot, két évvel később Magyar Filológia Tanszéket állítottak fel. A független Ukrajna megalakulását követően keletkező hatalmi változások és a felsőoktatási expanzió idején vette kezdetét a Beregszász központú magyar főiskola létrehozása, amely jelenleg Kárpátalja egyetlen önálló magyar tannyelvű felsőfokú intézményeként működik. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola felállításában döntő szerepet játszottak a helyi érdekvédelmi szervezetek és a magyar kormány, biztosítva ezzel a kárpátaljai magyar nyelvű iskolák pedagógus-utánpótlását.

Kulcsszavak: Kárpátalja, magyar nyelvű felsőoktatás, Ungvári Állami/Nemzeti Egyetem, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF INDEPENDENT HUNGARIAN-LANGUAGE HIGHER EDUCATION IN TRANS-CARPATHTIA. This study aims to present the path leading to the establishment of independent Hungarian-language higher education in Transcarpathia. Transcarpathia, as a region and administrative unit, was established within the territory of the Czechoslovak Republic following World War I. After World War II, the region became part of Soviet Ukraine. The first higher education institution in Transcarpathia was the Uzhhorod State University, established by the Soviet regime in 1945. In 1963, a Hungarian department was established at the university, followed by the Department of Hungarian Philology two years later. The establishment of the Hungarian college of Higher Education in Berehove, which currently operates as the only independent Hungarian-language higher education institution in Transcarpathia, established the power shifts following Ukraine declares its independence and the period of higher education expansion. Local advocacy organizations and the Hungarian government played a decisive role in the establishment

Beérkezett: 2024. 02. 15.
Közlésre elfogadva: 2024. 05. 15.
Copyright GERUNDIUM

of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, ensuring the supply of teachers for Hungarian-language schools in Transcarpathia.

Keywords: Transcarpathia, Hungarian-language higher education, Uzhhorod State/National University, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Előzmények.

A kárpátaljai magyar felsőoktatás kérdése 1919 és 1945 között

A mai értelemben vett Kárpátalját nagyrészt a történelmi Magyarország négy vármegyéjének (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros) területéből hozták létre az első világháborút követően. A területet addig Északkeleti-Felvidékként emlegették. Az 1919. szeptember 10-én megkötött saint-germain-en-laye-i békeszerződés értelmében Kárpátalját a Felvidékkel együtt Csehszlovákiához csatolták. Kevesebb mint egy év múlva ezt a helyzetet rögzítette a trianoni béke is. A helyi magyarság első alkalommal került kisebbségi léthelyzetbe. Az első Csehszlovák Köztársaság vezetői kötelezettséget vállaltak, hogy garantálni fogják a soknemzetiségű – főként ruszinok lakta – Kárpátalja autonómiáját. Prága azonban nem biztosította az általa Podkarpatszka Ruszként definiált közigazgatási egység önrendelkezését.¹ A polgári berendezkedésű csehszlovák államnak jelentős mértékben sikerült növelnie a periféria jellegű régió műveltségi színvonalát, illetve csökkentenie az analfabéták arányát. Kárpátaljai szinten megszűnt a magyar nyelv domináns szerepe, helyette a ruszin nyelv került előtérbe mind a hivatalokban, mind az oktatásban. A Trianon előtt szocializálódott helyi értelmiség magyar nyelvű oktatásban részesült, számukra a cseh államnyelv használata kihívással járt. A helyi ruszinság pedig nem rendelkezett kodifikált nyelvvvel, sőt köztük megosztottság mutatkozott a követendő irodalmi nyelv tekintetében. A csehszlovák törvények értelmében a magyar nyelv használatára csak ott nyílt lehetőség, ahol részarányuk elérte a 20%-ot.²

Az államnyelv használata 1923-ban vált kötelezővé az oktatási intézményekben.³ Egyre több parasztsaládból származó gyerek tanulhatott, amely elősegítette a társadalmi rétegek közötti mobilitást. Kiemelkedő jelentőséggel bírtak a tanítóképzők (Ungvár, Munkács és Huszt). Innen kerültek ki az elemi iskolák, illetve a felsőbb osztályok

¹ Paul Robert MAGOCSI, *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848–1948* (Cambridge–London: Harvard University Press, 1978), 95–102.; SZAKÁL Imre, „Az első Csehszlovák Köztársaság időszaka (1918–1938)”, in *Kárpátalja története: örökség és kihívások*, főszerk. CSATÁRY György, 399–448. (Beregszász–Ungvár: II. RF KMF – „RIK-U” Kft, 2021), 418–419. https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2021/11/karpatalja_tort_kotet_2021-11-11.pdf, hozzáférés 2024. 05. 15.

² Vö. CSERNICKÓ István és FEDINEC Csilla (2010), „Csehszlovákia nyelvpolitikai törekvései (1918–1939)”, in *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, főszerk. FEDINEC Csilla és VEHEs Mikola, 572–584. (Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010), 575–576.

³ FEDINEC Csilla, „Magyar kultúra a két világháború közötti időszakban. Iskola és egyház”, in *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, főszerk. FEDINEC Csilla és VEHEs Mikola, 123–129. (Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010), 124.

és a polgári iskolák szaktanárai.⁴ A tanítóképzőkben megszüntették a magyar nyelvű képzést.⁵

A csehszlovák időszak a felsőoktatás terén is változásokat hozott. A két világháború közötti időszakban nem sikerült ugyan létrehozni egyetemet, viszont az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása a kárpátaljai hallgatók intézményválasztási stratégiáit is befolyásolta. A csehszlovák hatóságok nem ismerték el az 1928. október 1. után kiállított magyarországi diplomákat. Ennek nyomán a kárpátaljai hallgatók előnyben részesítették a csehszlovákiai felsőoktatási intézményeket. A legkedveltebb intézmények között szerepeltek a prágai, a pozsonyi, illetve a kassai egyetemek.⁶

Az 1930-as évek vége fordulatot hozott Kárpátalja történetében. Az első bécsi döntéssel (1938. november 2.) a terület több mint ötöde, majd Csehszlovákia megszünése után (1939. március közepe) a régió teljes egésze visszakerült Magyarországhoz. A magyar éra legjelentősebb tudományos műhelye az 1941-ben alapított Kárpátaljai Tudományos Társaság volt, amelynek érdeklődése elsősorban a helyi történelemre, néprajzra, kultúrára, földrajzra és egyéb tudományterületekre terjedt ki. A társaság két-nyelvű tudományos periodikát is kiadott, *Зоря – Hajnal* címmel.⁷ A közigazgatásban bevezették a magyar és az ún. „magyar–oroszl” [értsd: ruszin – P. K.] kétnyelvű ügyinté- zést. Az oktatási ügyek kárpátaljai referense a ruszin származású Marina Gyula lett, aki a terület kormányzója mellett látta el feladatát. Az ungvári, munkácsi és huszti gimnáziumok a második világháború idején is működtek.⁸

A kárpátaljai magyar időszaknak az 1944 októberében bevonuló Vörös Hadsereg vetett véget. 1944 novemberében bekövetkezett a hadköteles – 18–50 éves korosztályú – magyar és német férfiak málenkij robotra („kis munka”) való elhurcolása, amely meg- tizedelte a helyi lakosságot. A kárpátaljaiakat ért elhurcolási hullámot követően 1944. október 26-án megtartották a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsainak I. Kongresszusát. A főleg helyi ruszinokból álló testület – a szovjet hatóságok elvárása szerint – kimondta Kárpátontúli Ukrajna egyesülését az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasággal, azaz a Szovjetunióval. Ezt az állapotot az 1945. június 29-én, a Szovjetunió és Csehszlovákia között kötött kormányközi szerződés is rögzítette. 1946 januárjában Kárpátaljából

⁴ Volodimir ZADOROZSNYIJ, „A kulturális és művészeti élet intézményei. Oktatás és iskolaügy”, in *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, főszerk. FEDINEC Csilla és VEHES Mikola, 108–110. (Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010), 109.

⁵ FEDINEC, „Magyar kultúra...”, 127.

⁶ Uo., 124.

⁷ KOBÁLY József, „A magyar tudományosság helyzete Kárpátalján”, *Info-Társadalomtudomány* 51. (2000): 20.; Soós Kálmán, „Tudományos könyvkiadás Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig (1985–2005)”, in *A határon túli magyar könyvkiadás*, szerk. SIMON Attila. 11–31. (Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2005), 12–13.

⁸ BREZOVICS László, „Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században”, in *Kárpátalja*, szerk. BARANYI Béla, 75–106. (Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja–Dialóg Campus Kiadó, 2009), 91.

megyei szintű szovjet–ukrán közigazgatási egységet (Kárpátontúli terület; Zakarpatszka oblaszty) szerveztek, amelynek központja Ungvár lett.⁹

Kárpátalja oktatástörténete a szovjet időkben

A szovjethatalom erősen rányomta a bélyegét a kárpátaljai oktatásra, melynek szellemiségét teljes mértékben a marxista ideológia és az ateizmus határozta meg. A meghatározott szellemiségtől eltérő tan- és szakkönyveket eltávolították a közgyűjteményekből. 1945. április 20-án Ungváron dekrétumot adtak ki a kárpátaljai iskolák államosításáról.¹⁰

Az ateizmust hirdető hatalom ellenségének tekintette az egyházat, ezért bezáratta annak tanintézményeit. Az iskolákban dolgozó tanítókat elbocsátották, és helyükre több mint ötezer Oroszországból érkező pedagógust alkalmaztak. A magyar tannyelvű oktatás csak az elemi és általános iskolákban indulhatott meg. A hétéosztályos általános iskola elvégzését kötelezővé tették. Hiány mutatkozott a magyar ajkú tanárokból, hiszen sokan települtek át Magyarországra. A Kárpátalján maradt magyar tanerő az új hatalom szemében a „fasisztának” bélyegzett, gyűlölt Horthy-korszak értelmiségét képviselte, ezért jelentős hányadukat nem alkalmazták. A hiányzó tanerőt a Kárpátokon túli ukrán és orosz területekről pótolták. Az ilyen körülmények között betelepült pedagógusok száma a kezdeti időkben elérte a 2700-at.¹¹ A Szovjetunióban az 1944/45-ös tanév volt az első, amikor bevezették a záró- és érettségi vizsgát.¹² 1947-től magyar csoportokat indítottak először huszti, később a munkácsi tanítóképzőben.¹³

A szovjet időszak vasfüggönye elzárta Kárpátalját Közép-Európától. A két világháború közötti időszakhoz viszonyítva még rosszabb lett a helyzet: sokkal nehezebbé vált az anyaországgal való érintkezés, s immár Felvidék irányába is megszűntek a több száz éves közvetlen kulturális kapcsolatok. A hallgatói célú migráció szinte csak a Szovjetunió tagköztársaságaira korlátozódott.¹⁴

1945 előtt Kárpátalján nem volt felsőoktatási intézmény, a legmagasabb képzési hely a görögkatolikus papi szeminárium volt. Az USZSZK területén azonban működtek

⁹ MOLNÁR D. Erzsébet, „A kommunista rezsim jogsértései Kárpátalján (1944–1953)”, in *Küzdelem a megmaradásért. A kárpátaljai magyar közösség (1944–2022)*, szerk. BOCSKOR Andrea és CSERNICSKÓ István és MOLNÁR D. Erzsébet, 13–46. (Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2023), 17–28.

¹⁰ FEDINEC Csilla, „Oktatás és tudomány. Magyar oktatásügy és internacionalizmus”, in *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, főszerk. FEDINEC Csilla és VEHES Mikola, 303–313. (Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010), 304–305.

¹¹ OROSZ Ildikó, *A magyar nyelvű oktatás Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében*. (Ungvár: PoliPrint, 2005), 101.; BREZOVICS, „Kárpátalja történetének korszakai...”, 97–98.

¹² SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya, *Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010). I. kötet. Szovjetunió (1945–1991)*. (Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum, 2013). 56.

¹³ FEDINEC, „Oktatás és tudomány...”, 307.

¹⁴ BREZOVICS, „Kárpátalja történetének korszakai...”, 98.

egyetemek és főiskolák. A Szovjetunióban működő felsőoktatási intézményeknek egyévesen fő feladatuk a magasan képzett szakemberek képzése a marxizmus-leninizmus tanai szerinti neveléssel, a hazai és külföldi tudomány és technika legújabb vívmányainak, a szakma gyakorlati részének elsajátítása volt. Ezen kívül a hallgatóknak meg kellett ismerni a tudományos kutatómunka menetét, hogy ezzel is tudják segíteni a kommunista építés feladatainak megoldását. A felsőfokú intézmények elsődleges feladata volt a tudományos-pedagógiai káderek képzése, a szakemberek képzettségének emelése, akik a gazdaság, a kultúra és a közoktatás különböző ágazataiban dolgoztak, illetve a tudományos és politikai ismeretek munkások közötti terjesztése. Ezt a mintát kellett követnie az 1945-ben Kárpátalja területén megalakuló Ungvári Állami Egyetemnek is.¹⁵

1944. december 5-én a Kárpát-ukrajnai Népi Tanács felsőoktatási intézmény létrehozásáról fogadott el határozatot. 1945. július 19-én a Népi Tanács a Kárpát-ukrajnai Kommunista Párt megyei szervezetével újabb kérelmet nyújtott be kárpát-ukrajnai egyetem létrehozására. A kérelemben négy fakultás indítását indítványozták: történelem, filológia, biológia és medicina. Továbbá kérelmezték, hogy az egyetemnek megfelelő épületeket biztosítsanak. Célul tűzték ki, hogy október 1-ig meghirdetik a tanári állásokat. Ennek nyomán 1945. július 20-tól szakonként hatvan emberrel felvételt hirdettek. 1945. október 18-án az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottsága és az Ukrán-Szovjet Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa közös határozatban döntött az Ungvári Állami Egyetem megalapításáról. 1945 októberében felkészítő tanfolyamokat indítottak a jövőbeli felvételizők számára. 1946. február 1-jén az egyetem első diákjai megkezdték tanulmányaikat. Az első évfolyamot megkezdő 168 fiatal Szovjet-Ukrajna különböző városaiból és falvaiból érkezett az ungvári egyetemre. Az egyetem első rektora Dobos Sztepan volt. Az egyetemet a magyar időszakban (1938–1944) felszerelt gimnáziumok épületében alakították ki. Az oktatást a Szovjetunió különböző területeiről érkező szakemberek végezték, ugyanis Kárpátalja nem rendelkezett megfelelő végzettségű pedagógusokkal. Az oktatás tannyelve minden szakon orosz és ukrán volt, magyar szakot nem indítottak.¹⁶

Kárpátalján a magyar nyelvű felsőoktatás kiépítésére az 1950-es években tették meg az első lépéseket. Ekkor a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Felsőfokú Oktatási Minisztériuma 1488. számú 1950. augusztus 28-án kelt rendelete alapján Ungvári Tanárképző Főiskolát létesítettek. Az 1950/51-es tanévben orosz nyelv és irodalom, ukrán nyelv és irodalom, fizika–matematika szak nyílt, majd 1953-ban magyar nyelv- és irodalomtudományi szakot alapítottak. Az intézményt 1954-ben megszüntet-

¹⁵ BORHALMI Gábor [BENDÁSZ István], „Kárpátalja első főiskolai jellegű intézménye”, *Magyar Egyház-történeti Vázlatok*, 3–4. sz. (1994): 195–202., 195.

¹⁶ Roman OFICINSZKIJ, „Oktatás és tudomány. Óvoda és iskola. Szakképzés. Ungvári Állami Egyetem”, in *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, főszerk. FEDINEC Csilla és VEHEZ Mikola, 313–318. (Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010), 315–318.; *Ungvári Nemzeti Egyetem honlapja*, <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-history>, hozzáférés 2024. 04. 15.

ték, s a főiskola összes diákját átvezették az Ungvári Állami Egyetemre. A magyar szakos hallgatókat orosz szakra irányították át. Ezek a diákok 1956 és 1959 között fakultatív órákon hallgathattak magyar nyelvet és irodalmat. 1959-ben azonban a magyar nyelv és irodalom oktatása megszűnt az egyetemen. Az egyetem történetében 1956 januárjában oktattak először magyar nyelvet és irodalmat. 1959-ben azonban megszűnt az egyetemen a fakultatív magyartanítás.¹⁷

A Nyikita Hruscsov szovjet pártfőtitkár (1953–1963) által meghirdetett ún. desztalinizáció enyhülést hozott a Szovjetunióban. 1957-től a kárpátaljai magyarok számára lehetővé vált, hogy jutányos áron fizessenek elő és vásároljanak meg anyaországi lapokat, illetve szépirodalmi műveket. A magyarországi televízió adásai a kárpátaljai nézők számára is elérhetővé váltak.¹⁸ A kárpátaljai magyarok így jobban ismerték a magyarországi „*eseményeket, színészeket, sportolókat, mint a szovjeteket*”.¹⁹ Ennek nyomán újra híd épült a kárpátaljai és anyaországi magyarság között. A szocialista blokk „legvidámabb barakkjának” számító, a szovjet politikai viszonyoknál enyhébb magyarországi helyzet megismerése révén a kárpátaljai magyarok informáltabbak voltak a világ dolgaiban, mint ukrán vagy orosz szomszédaik.

1960-ban a beregszászi magyar értelmiség kis csoportja magyar népfőiskolai egyetemet szervezett. 1963-ban az Ungvári Állami Egyetemen a népfőiskolai egyetem kezdeményezésére magyar szakot indítottak. Ennek köszönhetően 1965-ben megnyílt a magyar filológia tanszék. A tanszék fő feladata magyar nyelv és irodalom tanárok képzése volt.²⁰

1986-ban a Szovjetunió és Magyarország kormánya, majd 1987-ben a két állam oktatási minisztériumai határozatot írtak alá, miszerint a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem orosz nyelvi tanszéke mellett ruszisztikai központot, az Ungvári Állami Egyetemen pedig hungarológiai központot hoznak létre. Ennek értelmében az ungvári magyar tanszék mellett 1988-ban megalakult a Szovjet Hungarológiai Központ.²¹ Erre a korszakra tehető a kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatás második periódusa.

Az egyetem magyar tanszéke sok éven át az egyetlen lehetőség volt a magyar nyelvű felsőoktatásra, de csak a szaktárgyakat oktatták magyar nyelven, a többi kurzust orosz nyelven látták el. Mivel a Szovjetunióban csak a köztársaságok nyelvén folyhatott az

¹⁷ BRENZOVIČS László, „Nehéz körülmények között”, in Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról, szerk. Kacsur Gusztáv, 74–84. (Ungvár, KMKSZ, 1998), 74–75.; FEDINEC Csilla, *Fejezetek a kárpátaljai magyar közkutatás történetéből (1938–1991)* (Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1999), 45–47.

¹⁸ Soós, „Tudományos könyvkiadás Kárpátalján...”, 11–14.

¹⁹ BRENZOVIČS, „Kárpátalja történetének korszakai...”, 99.

²⁰ OROSZ Ildikó, „A kárpátaljai magyar nyelvű oktatásról (1946–2021)”, in *Küzdelem a megmaradásért. A kárpátaljai magyar közösség (1944–2022)*, szerk. BOCSKOR Andrea és CSERNICSKÓ István és MOLNÁR D. Erzsébet, 157–202. (Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2023), 160–161.

²¹ Soós Kálmán, „Az ungvári Hungarológiai Központ”, in *Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján*, szerk. OROSZ Ildikó, 288–296. (Ungvár: PoliPrint Kft.–KMF, 2006), 288–289.

oktatás a felsőoktatási intézményekben, az egyetem többi szakán állandó harcot kellett vívni a magyar nyelven történő felvételi engedélyeztetéséért. Ezt általában sikerült elérni, azonban előadást tartani, felelni vagy szakdolgozatot írni csak orosz nyelven lehetett, még akkor is, ha a tanár tudott magyarul. Ekkor a magyar tanszék évfolyamonként 20-20 hallgatóval működött. Az 1969/70-es tanévben megindult a levelező tagozat is, s a nappali tagozatos hallgatók létszáma tízre csökkent.²²

Fodó Sándor, a tartui egyetem végzőse, s már az ungvári egyetem magyar tanszékének tanára és Polcer András, a nagyberegai középiskola tanára 1967-ben levelet címzett Leonyid Brezsnyevnek, a Szovjetunió Kommunista Pártja főtitkárának és Andrej Gromikónak, a Szovjetunió külügyminiszterének, hogy a magyar anyanyelvű érettségizők – ukrán és orosz helyett – magyar nyelvből tehessenek felvételi vizsgát. 1968-tól engedélyezték a magyar nyelvű felvételit, amelyet ideiglenesen beépítették az ungvári egyetem felvételi szabályzatába. 1971-ben azonban a felvételit megelőző napon kicserélték a vizsgarendet, s oroszból kellett felvételi vizsgát tenni a jelentkezőknek. Másnap a felvételizők bojkottálták az eljárást és Moszkvához fordultak segítségért. Az egyetem az orosz vizsga mellett állt ki. Biztosították a szaktárgyi vizsgákon jól teljesítő jelentkezőket, hogy pozitív eredményt fognak elérni az utolsó, vagyis az orosz vizsgán. Mivel a magyar tannyelvű iskolában érettségizők tudták, hogy orosz nyelvből a tudásszintjük nem érheti el azokét, akik orosz tannyelvű iskolában érettségiztek, nem jelentek meg a vizsgán. Ennek eredményeképpen végül egy későbbi időpontban tehettek magyarból felvételi vizsgát.²³

A korszak sajátosságait tükrözte, hogy a felsőoktatási intézményekbe történő felvételi esetén nem a felvételi vizsgák eredményeit vették figyelembe, hanem a jelentkező világnézeti, politikai meggyőződését, szociális származását. Ebben az időszakban a felvételi vizsgák eredményeitől függetlenül előnyben részesítették azokat a felvételizőket, akik teljes középiskolai végzettséggel rendelkeztek, továbbá kommunista párt, szakszervezet, lenini Komszomol vagy más társadalmi szervezet, ipari vállalat tagjai, a kolhozok vezetői voltak. Ezen kívül előnyt élveztek azok a felvételizők, akik munkaviszonnyal rendelkeztek.²⁴

1972 fordulópontot jelentett a kárpátaljai magyarság életében. A kárpátaljai magyar értelmiség egy csoportja beadványt írt a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságához. A beadvány a kárpátaljai magyarság alapvető jogaival foglalkozott, s több mint ezer kárpátaljai lakos írta alá. A *'72-es beadvány* megszületésére hatással voltak az általános európai diákmozgalmak. Mivel a kárpátaljai magyarság nem hozhatott létre politikai és civil szervezeteket, Fodó Sándor egyetemi tanár és Kovács Vilmos író, költő lett ennek a generációnak a szellemi vezetője, a bázisa pedig az Ungvári Állami Egyetemen működő Magyar Filológia Tanszék. A beadvány megszületésében az ungvári

²² Sz. n., *Ungvári Nemzeti Egyetem honlapja*, <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-history>, hozzáférés. 2024. 04. 15.

²³ OROSZ Ildikó, *A függetlenségtől a narancsos forradalomig*. (Ungvár, PoliPrint, 2007), 255–256.

²⁴ Uo., 254.; SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya, *Oktatáspolitikai és történelemtanítás...*, 55–56.

egyetem diákjai voltak a legaktívabbak, ugyanis ők mutatkoztak a legfogékonyabbnak a magyarságot érintő sorskérdések iránt. Ezek a diákok rendszeresen összejártak Fodó Sándorral és Kovács Vilmossal.²⁵

A beadványban külön alpontot szenteltek az oktatásra, amibe belefoglalták a közoktatás és a felsőoktatás problémáját. Célként szerepelt, hogy az ungvári egyetemen létre kell hozni a magyar nyelvű tanárképzést. A dokumentum indítványozta, hogy az ungvári egyetemen nyíljon lehetőség magyarul felvételizni és nyilvánítsák kétnyelvűvé az intézményt. A beadványt több mint ezer kárpátaljai személy írta alá. A dokumentumot Fodó Sándor személyesen vitte el a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságába. Ennek következtében több személyt – köztük Fodót is – kirúgtak az egyetemről és katonai szolgálatra vittek. Ettől eltekintve a beadványnak pozitív következményei voltak, rövid és hosszú távon is. A felsőoktatás tekintetében sikerült elérni, hogy az Ungvári Állami Egyetem összes szakán elinduljon a magyar nyelvű felvételiztetés. A beadvány eredményeként több magyar diák nyert felvételt az egyetemre. Leggyakrabban a természettudományi szakokat választották, ugyanis ezeken a fakultásokon nagyobb orosz nyelvismeret nélkül is lehetett boldogulni.²⁶

Az 1980-as években ismét megszüntették a magyar nyelvű felvételiztetést. Ekkor arra hivatkoztak, hogy a magyar nyelvből vizsgázó felvételizők nyelvi nehézségekbe ütköznek, s ezáltal csökken az oktatás színvonala. Szülői kérelmek és beadványok segítségével azonban sikerült visszaállítani a magyar felvételi vizsgákat. 1988-ban – néhány nappal a felvételi vizsgák előtt – a Szovjet Művelődési Minisztérium engedélyezte az anyanyelven való vizsgázást a felsőoktatási intézményekben. Ez átmenetileg megnövelte a magyar diákok számát az ukrainai egyetemeken és főiskolákon. 1989 februárjában, Fodó Sándor vezetésével megalakult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ). A KMKSZ oktatáspolitikájának fő irányvonala az 1972-es beadványra épült. Indítványozták, hogy az Ungvári Állami Egyetemen hozzanak létre magyar kart, de ezt az egyetem, őrizve monopolhelyzetét, nem fogadta el. Az 1991-ben megalakuló Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség kezdeményezte, hogy indítsanak magyar tan nyelvű alcsoportokat azokon a szakokon (matematika és fizika), melyeken magas a magyar hallgatók aránya. A karok vezetői engedélyezték, de nem tették ezt hivatalossá, így a diákoknak kétszer kellett részt venniük a foglalkozásokon. Két év múlva megszűntek a magyar nyelvű konzultációk. Ezzel lezárult a magyar nyelvű felsőoktatás szovjet korszaka.²⁷

²⁵ Vö. OROSZ, „A kárpátaljai magyar...”, 161–162.; BREZNOVIC, „Kárpátalja történetének korszakai...”, 98.

²⁶ CSÁSZÁR István, „A 72-es beadvány és résztvevőik közös ismertetése”, in „A 72-es beadvány”. *Nemzeti és oktatáspolitikai a '60–'70-es években a Szovjetunióban*, szerk. DARCSI Karolina és DOBOS Sándor, 52–56. (Ungvár: PoliPrint, 2013), 52–56.

²⁷ OROSZ Ildikó, „Oktatás, képzés”, in *Kárpátalja*, szerk. BARANYI Béla, 421–453. (Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja–Dialóg Campus Kiadó, 2009), 425., 446.

*Kárpátalja magyar tannyelvű felsőoktatása Ukrajna függetlenségének
kikiáltásától 2023-ig*

Mihail Gorbacsov, a Szovjetunió Kommunista Pártja utolsó főtitkára az 1980-as évek közepén átalakítási politikát (peresztrojka) indítványozott, ami a Szovjetunió széteséséhez vezetett. A 15 tagköztársaság önálló államokká vált. Ukrajna függetlenségét 1991. augusztus 24-én deklarálta.²⁸ Ettől kezdve Kárpátalja a független ukrán állam legnyugatibb megyéjét képezi. A megye – a szovjet időszakhoz képest – sem területileg, sem közigazgatásilag nem változott. Területe 12 752 km², melyet Lengyelország, Ukrajna Lviv és Ivano-Frankivszk megyéje, Magyarország, Románia és Szlovákia határol.²⁹

Az Ukrajnai Statisztikai Hivatal 2016-os adatai szerint Kárpátalja összlakossága 1 259 200 fő.³⁰ Ebből a városi lakosok száma 466 900 fő, a falvakban pedig 792 300 fő él. Ukrajnában az utolsó népszámlálás 2001 decemberében volt megtartva.³¹ Az 1989-es és a 2001-es népszámlálás adatai alapján Kárpátalja nemzetiségi megoszlása a következő:

Nemzetiség	Lélekszám 1989-ben	Lélekszám 2001-ben	Százalékarány a megye lakosságán belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es adatokhoz képest százalékában
			1989	2001	
ukránok	976 749	1 010 127	78,4	80,5	103,4
<i>magyarok</i>	<i>155 711</i>	<i>151 516</i>	<i>12,5</i>	<i>12,1</i>	<i>97,3</i>
románok	29 485	32 152	2,4	2,6	109,0
oroszkok	49 458	30 993	4,0	2,5	62,7
cigányok	12 131	14 004	1,0	1,1	115,4
szlovákok	7 329	5 695	0,6	0,5	77,7
németek	3 478	3 582	0,3	0,3	103,0
egyebek	11 277	6 545	0,8	0,5	63,3
összesen	1 245 618	1 254 614	100,0	100,0	100,7

²⁸ FEDINEC Csilla, „A kárpátaljai magyar kisebbség helyzetének változásai Ukrajnában”, in *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, szerk. BÁRDI Nándor és FEDINEC Csilla és SZARKA László, 346–350. (Budapest: Gondolat Kiadó – Kőr Kft., 2008), 346–347.

²⁹ MOLNÁR József és MOLNÁR D. István, *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében* (Ungvár: PoliPrint, 2005), 8.

³⁰ Forrás: *Az Ukrajnai Állami Statisztikai Hivatalának honlapja*, https://stat.gov.ua/?fbclid=IwAR1yKsV8YpeZQ2MQ6uhYNp-xjJUGfE_v-j702gKhOA7wFkWPXEixI6d1cdg, hozzáférés: 2024. 01. 10.

³¹ MOLNÁR és MOLNÁR D., *Kárpátalja népessége...*, 20.

Ukrajna függetlenné válásának idején az európai oktatáspolitikai súlypontja a felsőoktatásra tevődött. Az országhatárok megnyitásával fény derült a határ menti területeken a fokozott elmaradottságra, a határokon átnyúló kapcsolatok megromlására. Az 1990-es években felsőoktatási reformok zajlottak, s határokon túlra kiterjedő oktatási kapcsolatok alakultak ki. Ez idő tájt a közép-európai kisebbségek egyik legfontosabb politikai folyamata az intézményesülés volt.³² Kozma Tamás egyenesen úgy fogalmaz, hogy az ekkor létrejövő „közép- és kelet-európai kisebbségi intézmények az 1989/1990-es transzformáció szülöttei; nélküle nem jöhettek volna létre”.³³

A felsőoktatásban részt vevő hallgatók aránya világszerte jelentős mértékben megemelkedett. A felsőoktatási expanzió a magyar oktatáspolitikára és a küllhoni felsőoktatásra is kiterjed. Ennek hatására születtek meg a kisebbségi egyetemek. A kisebbségi felsőoktatási intézmények létrejöttéhez – annak ellenére, hogy az adott időszakban támogatta-e őket az anyaország támogatáspolitikája – mindig anyaországi felsőoktatási intézmények járultak hozzá. Az akkori támogatáspolitikáról szóló elgondolás szerint Magyarország támogatja az intézményalapítást, az intézmények működtetését pedig a kisebbségi társadalom végzi majd.³⁴ Kozma a felsőoktatás terén az 1990–1994 közötti időszakot történelmi pillanatnak nevezi, melyben hatalmi vákuum alakult ki. Ebben a helyzetben civil kezdeményezéseket indítottak. Számos egyetemalapító indítványt készítettek a magyarországi felsőoktatási intézmények, a határon túli magyar egyházak, önkormányzatok és alapítványok. A KMKSZ igényeinek megfelelően magyarországi felsőoktatási intézmények kihelyezett képzéseket indítottak a határon túli felsőoktatási intézmények bázisán.³⁵

Ukrajnában a felsőoktatási változások hullámokban történtek meg. Ez azzal magyarázható, hogy nem csupán a felsőoktatás rendszerét kellett átalakítani, hanem az új állam szerkezetét is. A Szovjetunió széthullásával, az 1990-es évek elején alakult ki olyan politikai helyzet, amely lehetővé tette a kárpátjai magyar közösség számára, hogy önálló magyar tannyelvű felsőoktatási intézményt alapítson. Erre az igényre kedvezően hatott a felsőoktatási expanzió folyamata Magyarországon és a környező államokban. A magyar tannyelvű felsőoktatási intézmények létrehozása jól illeszkedett a felsőoktatás tömegesedésének folyamatába.³⁶

³² BÁRDI Nándor és MISOVICZ Tibor, „A kisebbségi magyar közösségek támogatásának politikája”, in *Határon túli magyarság a 21. században*, szerk. BÍTSKEY Botond, 199–232. (Budapest: KEH, 2010), 216–218.

³³ KOZMA Tamás, *Kisebbségi oktatás Közép-Európában. Minority Schooling in the CEE Countries* (Budapest: Oktatáskutató Intézet, 2003), 52.

³⁴ KOZMA Tamás, „Kisebbségi intézmények a Bologna-folyamatban”, in *Kisebbségi felsőoktatás és a Bologna-folyamat*, szerk. KOZMA Tamás és PATAKI Gyöngyvér, 45–74. (Debrecen, CHERD-Hungary, 2011), 45–50.; BÁRDI és MISOVICZ, „A kisebbségi magyar közösségek...”, 214.

³⁵ KOZMA Tamás, „Regionális átalakulás és térségi visszhang. A »partiumi« felsőoktatás esete”, in *Régió és oktatás. A „Regionális egyetem” kutatás zárókonferenciájának tanulmánykötete*, szerk. JUHÁSZ Erika, 13–25. (Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, 2006), 16.

³⁶ FERENC Viktória, „A kisebbségi magyar felsőoktatás és nyelvi kihívásai a Kárpát-medencében: problémák és feladatok”, *Regio*, 21, 3. sz. (2010): 59–89.; KOZMA, „Regionális átalakulás...”, 14–18.

A KMKSZ egyik kiemelt célja az anyanyelvi művelődés és oktatás elősegítése volt. E szándék megvalósítása érdekében létrehozták a KMKSZ Oktatási Bizottságát. Az ukrán oktatási minisztérium sok esetben nem tartotta tárgyalópartnernek a kulturális szövetséget. Arra hivatkoztak, hogy az oktatás a Szovjetunióban külön tárca volt. Válaszként a bizottság 1991. december 8-án egy olyan különálló egyesületet hozott létre, ami kizárólag az oktatás szakmai és politikai kérdéseivel foglalkozott. Így jött létre Orosz Ildikó vezetésével a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ). Az önálló szervezet hivatalosan is együttműködési megállapodást kötött a KMKSZ-szel, amely akkor már politikai szerepet is vállalt.³⁷

Szintén a rendszerváltást követő években a Gödöllői Agrártudományi Egyetem nagyüzemi agrármérnök kihelyezett tagozatot szeretett volna nyitni a kárpátaljai Nagybaktai Mezőgazdasági Kutatóintézet bázisán. A kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervek és a helyi lakosság azonban nem támogatta az ötlet megvalósulását arra hivatkozva, hogy a csőd szélén álló gazdaságnak nincs szüksége diplomás agrárszakemberekre. Az érdekvédelmi szervezetek úgy vélték, sokkal inkább szükség lenne tanárképző főiskolára. A kihelyezett tagozat terve így meghiúsult.³⁸

1991-től csökkent a kárpátaljai magyar fiatalok szülőföldjükön való továbbtanulási hajlandósága. A határok átjárhatóvá váltak, amelynek következtében a kárpátaljai magyar hallgatók nagy számban jelentkeztek át anyaországi egyetemekre. Tették ezt annak ellenére, hogy e döntésük egy tanulmányi évük elvesztésével járt.³⁹ Ez volt az egyik oka, hogy a KMKSZ és a KMPSZ 1993-ban önálló magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény alapítását kezdeményezte. A kisebbségi nyelvű felsőoktatási képzés esélyegyenlőséget biztosított a kárpátaljai magyarság számára és a hátrányos helyzet felszámolásának eszközeként lehetett rá tekinteni.⁴⁰

A kialakult helyzetre reagálva a KMKSZ és a KMPSZ elnökségének 1993. október 18-án megtartott együttes ülésén döntés született egy kárpátaljai magyar tannyelvű tanárképző főiskola létrehozásáról. A résztvevők felkérték a Kárpátaljai Református Egyházat, a Római Katolikus Egyházat és a Beregszászi Városi Tanácsot, hogy csatlakozzanak a kezdeményezéshez. A kárpátaljai római katolikusok ekkor még nem rendelkeztek önálló egyházmegyével, de a helynök és a papság támogatásáról biztosította a kezdeményezést. 1993 decemberében megalakult a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány (KMFA), melynek célja a magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény anyagi bázisának megteremtése volt.⁴¹

³⁷ OROSZ, „A kárpátaljai magyar...”, 164.

³⁸ OROSZ, *A függetlenségtől a narancsos...*, 346.

³⁹ ZUBÁNIC László, „Magyar ifjúságpolitika Kárpátalján. Nevelés és oktatás. III. rész.”, *Kárpátalja*, 3, 5. sz. (1994): 12.

⁴⁰ CSERNICSKÓ István és FERENC Viktória, „Az ukrainai oktatáspolitikai és a kárpátaljai magyar felsőoktatás”, in *Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség. Nyelvpedagógiai és szociolingvisztikai tanulmányok*, szerk. HORVÁTH István és TÓDOR Erika Mária, 25–40. (Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2009), 27–29.

⁴¹ BAGU László, „Magyar főiskola létrehozásáról döntöttek Beregszászban”, *Kárpátaljai Szemle*, 1, 6. sz. (1993): 12–13.

A főiskola tárgyi és személyi feltételeit az anyaország támogatásával sikerült megteremteni. Az oktatás szakmai hátterét nagyrészt a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola (BGYTF) biztosította, mert az ukrán állam nem adta meg az oktatásra feljogosító működési engedélyt. A KMFA és a BGYTF egyfajta speciális tanárképzés beindításáról kötött megállapodást. A speciális képzés azt jelentette, hogy a nappali tagozatos tanrendet három nap alatt teljesítették. A tantárgyi felelősöket a nyíregyházi főiskola tanárai biztosították, a gyakorlati foglalkozásokat és a szemináriumokat az alapítvány szervezésében kárpátaljai pedagógusok vezették. A KMFA szervezte és biztosította az oktatás tárgyi feltételeit, a tanárok utaztatását, elszállásolását Beregszászban.⁴²

A kárpátaljai magyar főiskola profiljának kialakításánál figyelembe vették a helyi igényeket. Az Ungvári Állami Egyetemen működő magyar tannyelvű képzéstől eltérő szakokat indítottak. Például magyar nyelv és irodalom szakot azért nem indítottak, mert az Ungvári Állami Egyetemen már tanulható volt. Szakpárok létrehozása mellett döntöttek, hogy nagyobb esélyt adjanak az elhelyezkedésre a kis létszámú magyar tannyelvű iskolákban.⁴³ 1994. szeptember 17-én Beregszászban beindult a BGYTF kihelyezett képzése, amely magyarországi diplomát kínált a kárpátaljai végzősöknek. Ebben az évben 41 hallgató nyert felvételt óvodapedagógia, tanítói, angol–történelem, angol–földrajz szakokra.⁴⁴ A képzés beindításával egyidejűleg az alapítvány továbbra is kérelmezte az ukrainai működési engedélyt. Ennek megfelelően Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumához benyújtották a magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény koncepcióját, alapszabályokat, óraterveket, tanterveket, tanmeneteket, a leendő tanári kar névsorát, kimutatást az intézmény anyagi helyzetéről. Az Ukrán Köznevelési Miniszter 1995 tavaszán bizottságot küldött a beregszászi főiskolára, amely pozitívan döntött a működési engedély kiállítását illetően. Az akkreditációs bizottság júniusi ülésén viszont elnapolták a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola ügyében a döntéshozatalt. Ennek az volt az oka, hogy a Kárpátaljai Megyei Közigazgatás és az Ungvári Állami Egyetem egyes vezetői mindent megtettek az ungvári egyetem monopolhelyzetének megőrzéséért, gátolták a beregszászi főiskola bejegyzését. A főiskola létrehozása egyre inkább politikai kérdéssé vált. Horn Gyula és Jevhen Marcsuk kormányfők, valamint Göncz Árpád és Leonyid Kucsma köztársasági elnökök is tárgyaltak az ügyről, s támogatásukat fejezték ki. 1995 szeptemberében az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium megadta a működési engedélyt, de a minisztérium Kollégiumának, vagyis legfelsőbb irányító testületének miniszterhelyettesét leváltották, mielőtt aláírta volna az ülés jegyzőkönyvét. Ennek következtében 1995-ben sem indulhatott önálló intézményként a beregszászi képzés. Ebben az évben szintén a BGYTF speciális kihelyezett képzéseként működött az intézmény. Az ukrán oktatási minisztérium levélben kifejtette,

⁴² BREZSNYÁNSZKY László és KISSNÉ RUSVAI Julianna, „A pedagógusképzés változásai a főiskolán”, in *Ötvenéves a pedagógusképzés a nyíregyházi főiskolán*, szerk. BREZSNYÁNSZKY László és VINCZE Tamás, 145–165. (Nyíregyháza: Bessenyei Könyvkiadó, 2013), 164.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

hogy kizárólag a megyei közigazgatás véleményének megfogalmazása után hoznak döntést az ügyben. A beregszászi főiskola megalakulását a megyei adminisztráció és az Ungvári Állami Egyetem továbbra sem támogatta. Céljaik eléréséhez nyomásgyakorlást is alkalmaztak. Lizanec Petro, az ungvári egyetem magyar tanszékének vezetője a Magyar Rádióban közölte, hogy a következő tanévben nem indul új évfolyam az 1963 óta működő magyar tanszéken, mert Beregszászban magyar főiskolát kezdeményeztek a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek, bár koncepciójuk szerint magyar szak nem is indult volna Beregszászon. Lizanec tanszékvezető rádióban elhangzott kijelentésével ellentétben az Ungvári Állami Egyetem meghirdette a felvételit a magyar szakra. 1996. február 8-án Beregszászban egyeztetésre került sor a kezdeményezők, a BGYTF, az Ungvári Állami Egyetem, a Kárpátalja Megyei Állami Közigazgatási Hivatal és a Határon Túli Magyarok Hivatala között. A hosszan tartó üléseken nem sikerült döntésre jutni. A KMKSZ aláírásgyűjtést szervezett, s két héten belül több mint 22 ezer aláírás gyűlt össze a beregszászi főiskola támogatására.⁴⁵

A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány képviselői ismét az ukrán oktatásügyi miniszterhez fordultak. Az oktatási miniszterhelyettes javaslatára újból benyújtották a működési engedély kérelmét. A kezdeményezést ezúttal siker koronázta: az Ukrajnai Állami Akkreditációs Bizottság 1996-os döntésével megadta a magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény működési engedélyét. A tanárképző főiskolán kezdetben az oktatás helyileg a Beregszászi Magyar Gimnázium és a Beregszászi Ruhaipari Szakközépiskola épületében folyt. A Beregszászi Református Egyházközség 1995-ben felújításért cserébe bérbe adta a főiskola számára az 1945 óta városi klinikaként működő Beregszász központjában lévő épületet.⁴⁶

Mint láthattuk, a beregszászi főiskola tanárképző intézetként kezdte meg működését. A nemzeti kisebbségek által lakott településeken kiemelten fontos szerepet játszanak a kisebbségi oktatási nyelven folyó tanár- és tanítóképző intézetek. Az intézetek jelentősége abban ragadható meg, hogy növelik kisebbségi területen a diplomások számát, továbbá megteremtik az anyanyelvi oktatás feltételeit, illetve az alap- és középfokú oktatás minőségéért is felelősek.⁴⁷ A rendszerváltást követő években létrejövő felsőoktatási politikák második szakaszát Kozma Tamás a konszolidáció szakaszának nevezi. Az 1990-es évek második felétől az ezredfordulóig tartó időszakot a hatalmi elit és civilek viszonyának megszilárdulása jellemezte. Ebben az időszakban Ukrajna felsőoktatási politikája még centralizáltabb lett, s legfőbb ideológiája a nemzeti kultúra helyreállítása volt. A felsőoktatás terén is végbement a hatalmi átszerveződés, amely önállóságra, függetlenségre törekedett.⁴⁸

⁴⁵ OROSZ, *A függetlenségtől a narancsos...*, 351–355.

⁴⁶ OROSZ Ildikó, „Humán erőforrások”, in *Kárpátalja*, szerk. BARANYI Béla, 215–238. (Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja–Dialóg Campus Kiadó, 2009), 222.

⁴⁷ KELLER Magdolna, „Magyar nyelvű pedagógusképzés a határokon túl”, in *Educatio*, 13, 3. sz. (2004): 441–462., 458–461.

⁴⁸ KOZMA, „Regionális átalakulás...”, 16.

2003. december 13-án a főiskola felvette II. Rákóczi Ferenc nevét, így azóta hivatalosan II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola néven működik. A névvaltoztatással egyidejűleg megszűntek a szakpárok, de bővült a képzési kínálat is az intézményben: óvodapedagógia, tanítói, történelem, ukrán nyelv és irodalom, magyar nyelv és irodalom, angol nyelv és irodalom, biológia, matematika és földrajz szakokra lehetett jelentkezni. 2002-ben a főiskola megpályázta és megkapta Beregszász Városi Tanácsának testületétől a Jablonszky Ferenc tervei által 1908–1909-ben felépített Törvényszékházat. A város főterén álló 5200 négyzetméter alapterületű palota a szovjet rendszerben laktanyaként működött, majd az 1970-es évektől hadiipari műszergyárként üzemelt. A szovjet csapatok kivonulása után az épület egy évtizedig üresen állt. A 2004-es ukrainai parlamenti és helyhatósági választások után az új városi testület vissza akarta venni az intézménytől az épületet. A Beregszászi járás megbízott ügyésze óvást nyújtott be a törvényszék átadásával kapcsolatban. 2004-ben a Beregszászi Járási Bíróság elsőfokon elvette az intézménytől az épület tulajdonjogát. A per időpontjáról nem értesítették a főiskola vezetőségét, amit később azzal indokoltak, hogy a felperes és az alperes is a városi tanács volt. A főiskola vezetősége és jogi képviselője fellebbezett, s a fellebbviteli bírósági tárgyaláson az intézménynek ítélték az épületet. 2005-től a Rákóczi-főiskola a város főterén álló volt Törvényszéki palotában folytatja az oktatást.⁴⁹

A kárpátaljai magyar tannyelvű felsőoktatás sikeressége szempontjából elengedhetetlen az igényeknek megfelelő képzési kínálat biztosítása. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán az elmúlt években a pedagógusképzés mellett olyan szakok is megjelentek, amelyek igazodnak a helyi munkaerőpiaci elvárásokhoz. A 2023–24-es tanévben BA/BSc szinten a pedagógusképzés keretén belül tanító és óvodapedagógia szakra, továbbá közvetlenül a középiskolai oktatáshoz kapcsolódó szakokra – biológia és az ember egészsége, földrajz, matematika, kémia, természettudományok, informatika, történelem, magyar nyelv és világirodalom, ukrán nyelv és irodalom, angol nyelv és világirodalom, német nyelv és világirodalom – hirdettek felvételt. A nem oktatási szektorhoz kapcsolódó szakok különböző szakmai területekre összpontosítanak, úgymint turizmus és rekreáció, számvitel és adóügy, pénzügyek, bank, biztosítás és tőzsde, valamint nemzetközi kapcsolatok. A mesterképzésen (MA/MSc) hirdetett szakok döntő többsége olyan képzési programokat kínál, amelyek kiemelt hangsúlyt fektetnek a tudományos vizsgálódásra, s a hallgatókat arra ösztönzik, hogy mélyedjenek el egy adott szakterület kutatásában és fejlesszék kutatási készségeiket. Ide sorolható a történelem és régészet, a magyar nyelv és irodalom, az ukrán nyelv és irodalom, valamint az angol nyelv és irodalom. Tanítói, matematika és földrajz mesterképzésben kutatási feladatok mellett továbbra is a pedagógiai készségek fejlesztése a fő cél. E három képzési program a tanárképzés szakmai szempontjaira összpontosít. Ezeken kívül oktatás

⁴⁹ OROSZ, *A függetlenségtől a narancsos...*, 360–366.; *A főiskola történetéből. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapja*, <https://kmf.uz.ua/hu/a-foiskola-tortenetebol/1993-2004/>, hozzáférés: 2024. 01. 10.

és intézményvezetés, valamint számvitel és adóügy mesterképzés bővíti a Rákóczi Főiskola képzési kínálatát.⁵⁰

1. kép. A beregszászi Rákóczi Főiskola főépülete, az egykori törvényszékház

Az 1995/96-os tanévben az Ungvári Állami Egyetem matematika, fizika, és biológia karán a KMPSZ magyarországi pénzügyi támogatással magyar konzultációs csoportokat indított, de a képzést az egyetem nem legalizálta, nem számította be a kötelező órakeretbe, így 2000-ben megszűnt. 2000-ben az Ungvári Állami Egyetemet nemzeti egyetemé nyilvánították. Ezt követően a hivatalos neve Ungvári Nemzeti Egyetem (UNE) lett. 2004-ben oktatáspolitikai megfontolásból az egyetemen tíz főből álló magyar csoportot indítottak történelem szakon, 2005-ben pedig az egyetemen Magyar Történelem és Európai Integrációs Tanszéket hoztak létre. Később az UNE matematika és fizika szakán is indítottak magyar tannyelvű csoportokat, majd ezen a karokon szintén magyar tannyelvű tanszékeket nyitottak. 2008-ban az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) – a KMKSZ-szel szemben, a kárpátaljai magyarság országos szinten való megjelenítésének céljából létrejövő politikai párt – kezdeményezésére egyesítették a magyar tanszékeket, s megalakították a Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kart.⁵¹

2016-ban a Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kart Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetté (UMOTI) alakították át, de ezzel elveszítette a magasabb szintű kari státuszát. Az intézet öt nagyobb egységből tevődik össze: Magyar Filológiai Tanszék; Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék; Fizika

⁵⁰ Lásd a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapján található képzési programjait a főiskola honlapján, <https://kmf.uz.ua/hu/kepzesi-programok>, hozzáférés: 2024. 01. 01.

⁵¹ Orosz Ildikó, „A magyar nyelvi-nyelvű oktatás stratégiai kérdései Kárpátalján, 2013”, in *Kárpátalja magyar nyelvű oktatásának jelene és jövője*, szerk. DIÓSZEGI László, 35–93. (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2014.) 56–60.

és Matematika Tanszék; Hungarológiai Központ; Crossroads – Európai Integráció és Nemzeti Kisebbségi Kutatóközpont. Az Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet többnyire pedagógiai szakirányú képzéseket kínál: magyar nyelv és irodalom, történelem, matematika, fizika. A szakok között továbbá megtalálható a finnugor nyelvek és irodalom (szakfordítás), a nemzetközi kapcsolatok, társadalmi kommunikáció és a regionális stúdiumok, valamint a számítógép-tudományok. A felsorolt szakok esetében a szaktantárgyakat magyar nyelven oktatják.⁵²

⁵² Lásd az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézete (UNE UMOTI) magyar nyelvű honlapját, <https://umoti-uzhnu.university/hu/fooldal>, hozzáférés: 2024. 01. 01.